

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у поглибленому вивченні когнітивної природи феномену «метафтонімія».

Література

1. Милявская Н. Б. К вопросу о концептуальной метафтонимии и когнитивном моделировании значения новых метафтонимических единиц. *Вестник Российского государственного университета им. И. Канта*. 2008. С. 91–96.
2. Райхерт К. В. Концептуальная тропология (опыт построения). *Актуальні проблеми філософії та соціології*. С. 126–129. URL : http://apfs.in.ua/v7_2015/33.pdf (дата звернення: 15.03.2018).
3. Шарманова О. С. Метафтонимия как концептуальное взаимодействие метафоры и метонимии. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2011. Т. 16: Языкознание. № 1 (13). С. 194–200.
4. Balbachan F. Killing Time: Metaphors and their implications in lexicon and grammar. P. 6 – 30. URL: http://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/10_2006_balbachan.pdf
5. Goossens L. Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Metaphor and Metonymy in comparison and contrast*. Ed. by Rene Dirven, Ralf P rings. Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyer, 2002. P. 349–377.
6. Mendoza Francisco José Ruiz de. Going beyond metaphonymy: Metaphoric and metonymic complexes in phrasal verb interpretation. *Language Value*. Spain, 2011. № 1 (University of La Rioja). P. 1–29.
7. The Oxford Dictionary of New Words. Oxford; N. Y., 1997. 368 p.

Ясногурська Л.

– старший викладач кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету

УДК [811.161.2'373.7+811.111'373.7]:27-23

ПРОФІЛЬ БІБЛІЙНА ЗРАДА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ФОНДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

У статті розглядається біблейська складова концепту зрада/treachery в українській та англійській мовах, її мовно-культурна специфіка. Аналізуються спільні та відмінні компоненти зазначеного концепту, що утворилися під впливом релігійного фактору.

Ключові слова: зрада, фразеологія, релігія, мова, джерело, культура, концепт.

Ясногурская Л.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Ровенского государственного гуманитарного университета

ПРОФИЛЬ БИБЛЕЙСКАЯ ИЗМЕНА В ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ФОНДАХ УКРАИНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

В статье рассматривается библейская составляющая концепта измена /treachery в украинском и английском языках, его языково-культурная специфика. Анализируются общие и отличительные компоненты указанного концепта, образовавшиеся под влиянием религиозного фактора.

Ключевые слова: измена, фразеология, религия, язык, источник, культура, концепт.

Yasnohurska L.

– Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Rivne State University of Humanities

THE PROFILE OF BIBLICAL TREACHERY IN PHRASEOLOGICAL FUNDS OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

*The paper deals with the biblical element of the concept *зрада*/treachery in the Ukrainian and English languages, its cultural peculiarity. Similar and different components formed under the influence of the religious factor are described.*

Key words: *treason, phraseology, religion, language, source, culture, concept.*

Постановка проблеми. Одним з найцінніших джерел наповнення фразеологічного фонду є саме Біблія. Для того, щоб фразеологічний зворот з будь-якого твору став загальноновживаною мовною одиницею, цей твір має бути загальновідомим. Саме Біблія з її багатим підґрунтям для створення фразеологізмів успішно виконувала і продовжує виконувати цю функцію. Біблеїзми належать до книжної фразеології і становлять спільну частину фразеологічного фонду багатьох мов світу. Частина фразеологізмів біблійного походження зберегла структуру і значення першоджерела, деякі фразеологізми, можливо, через свою пафосність – набувають жартівливого або саркастичного відтінку.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки значна кількість мовознавчих досліджень здійснюється в рамках когнітивного аспекту, а саме, дослідження шляхів репрезентації, збереження, осмислення та використання знань у мовленнєвій діяльності.

Метою та завданням статті є дослідження біблейської складової концепту *зрада* в українській та англійській мовах.

Аналіз останніх досліджень. У лінгвістичних працях кінця ХХ століття (Н. Арутюнової, О. Кубрякової, Р. Фрумкіної, Ю. Степанова, Д. Лихачова, А. Вежбицької) концепт визначається як набір смислів, якими оперує людина у процесі своєї ментальної діяльності та пізнання світу. Визнання культурної специфіки мовних картин світу приводить до акцентування у визначеннях концепту його етнічної маркованості, тобто, концепт визначається як одиниця колективного знання/ свідомості, яка має мовне вираження та позначена мовно-культурною специфікою.

Виклад основного матеріалу. Концепт *ЗРАДА* для християнського світу нерозривно пов'язаний із образом Юди. Всі знають, що Юда зрадив Ісуса Христа. Ім'я «Юда» стало синонімом слова «зрадник». Про зраду Юди йдеться у всіх чотирьох Євангеліях. Наприклад, у Марка (Мк. 14:10,43-46) написано так: «І пішов Юда Іскаріотський, один з Дванадцятьох, до первосвящеників, щоб їм Його видати. ... і прийшов Юда, один з Дванадцятьох, і з ним люди з мечами та киями, від первосвящеників, і книжників, і старших. А зрадник Його дав був знака їм, кажучи: «Кого я поцілую, Той і є, – беріть Його, і обережно ведіть». І, прийшовши, підійшов він негайно до Нього і каже: «Учителю!» І поцілував Його. Вони ж руки свої наклали на Нього, – і схопили Його». Ісуса схопили, судили, катували, після чого розп'яли на Голгофі. Через деякий час від докорів власного сумління Іуда повісився

на осиці. На основі цієї біблейської історії виникла низка фразеологічних одиниць як в англійській, так і в українській мові.

Діяння Юди сприймається християнами як «довічна парадигма відступництва, зради» [2, с. 580]. В українській мові існує номінація *юда* (з малої літери) узагальнено – «зрадник; також нечиста сила, злий дух» (звідси *під'юджувати*); уживається як лайливе слово: *Нечистий дух юда юдить християнина, аби один другого бив* (запис І. Франка) [2, с. 656]. На позначення зрадництва, пов'язаного із вчинком Юди, в українській мові виникли фразеологічні одиниці *юдине (іудине) плем'я (поріддя, коріння)* – «зрадник», що стилістично маркуються як зневажливі, лайливі слова [6, с. 645]. Іуда став символом зради і в англійській лінгвокультурі, причому серед усіх зрадників вважається найгіршим: *Judas* – «one who treacherously betrays under the semblance of friendship; a traitor or betrayer of the worst kind»: *Such unnatural monsters, such trayterous Judases, such execrable infamous Apostates as these* [10, с. 616]; *Judas is the arch-betrayer, and from the time of Caxton the name is used as an appellative for a false and traitorous person* [8, с. 318].

В українській мові і зараз юдою називають зрадника, запродавця. Негативна конотація та емоційно-оціночне ставлення до понять, що референціюються цією одиницею, у словнику позначаються маркерами емотивності та стилістичної забарвленості: зневажливе, лайливе слово.

Спосіб, у який Іуда виказав Христа первосвященникам, став підґрунтям виникнення номінацій *поцілунок [від] Іуди, іудин (юдин) поцілунок*, книжн. – «зрадницький вчинок під виглядом доброзичливості, приязні» [6, с. 684]. Його вживають, коли йдеться про людей, які за дружбою приховують справжню ворожість.

Відповідний фразеологічний зворот фіксується і в англійській мові: *a Judas kiss* (Matthew 26:48) – «a great falsehood, betrayal» [11, с. 421]; *a Judas kiss* – «an act of betrayal, especially one disguised as a gesture of friendship» [9, с. 157], наголошуючи на тому, що це – зрадницька дія, замаскована під дружній жест. Вважається, що на основі цього сценарію виникла ФО *kiss of death*, яка вживається на позначення справи, що виглядає доброю, з хорошими намірами, але має катастрофічні наслідки; або на позначення вчинку або події, які приводять до краху всієї справи [9, с. 161].

В англійській мові зворот *a Judas kiss* також позначає зрадницький поцілунок, схожий на поцілунок Юди, за допомогою якого він вказав стражі в Гетсиманському саду на Ісуса Христа, що пізніше призвело до його загибелі. Через це такий поцілунок називають *Judas trick*. Як відомо, зрадивши Ісуса, Юда пізніше сам повісився на дереві багряника, яке в англійській мові позначається такими одиницями, як *the Judas-tree* чи *Judas thorn*.

У Євангелії розповідається, що Іуда Іскаріот зрадив свого вчителя за тридцять срібняків (Матвія 26:15; Луки 22:3-6, 47-48). Ця ціна зафіксована як в українських, так і англійських фразеологічних одиницях. ФО *тридцять срібників (срібняків), Іудині (Юдині) срібники*

(срібняки) вживаються зі значенням «ціна зради» [2, с. 576]. Англійський відповідник *thirty pieces of silver* має значення 1) «money received for the life of another human being», розуміється як «криваві гроші»; 2) «anything paid or given for a treacherous act» [12], таким чином зберігаючи ідею зради і набуваючи конотації кривавої жертви. Відповідно, яка б плата, позначена цим фразеологізмом, не малася на увазі, ставлення до неї вкрай негативне: *The thirty pieces of silver for which Judas sold his Master may have been smelted and coined afresh, but not a piece of that money shall touch fingers of mine* (H. Caine) [1, с. 943].

У Слові Божому йдеться про те, що щоб вказати солдатам, хто є Ісус та кого треба схопити, Іуда цілує Христа (Матвія 26:48). Ці події знайшли своє відображення у семантиці фразеологічного звороту *Іудин (Юдин) поцілунок*, що позначає лицемірний, нещирий поцілунок чи вчинок людини, яка облесливістю приховує свою зраду чи зрадницький вчинок під виглядом доброзичливості, приязні.

Негативне ставлення до Юдиного вчинку відобразилось у досліджуваних словах творенням різноманітних фразеологічних одиниць або похідних лексем, що відбивають ті або інші факти пов'язані з відомостями про Юду. Наприклад, руде волосся в англійців може позначатися прикметником *judas-colored*, бо вважається, що у Юди волосся було рудим, наприклад: *...there is treachery in that Judas-colored beard*.

Під час тайної вечері Христос пророчо сказав Петрові, що той ще сьогодні, перш ніж заспіває півень, тричі відречеться від нього. Провіщення відречення, як і опис його здійснення, міститься в усіх чотирьох Євангеліях. Передбачення Христа збулося з усією точністю. І коли півень заспівав, Петро вийшов геть із двору первосвященника і гірко заплакав. Це був плач грішника, якого мучило каяття за зраду Господа та за свою малодушність. А в українській лінгвокультурі пам'ять про ті події збереглася у фразеологічних одиницях *зрікся як апостол Петро Христа* – «підло зрадив» [3, с. 10]; *одказався як Петро від бога* – «боягузливо зрадив»; *сміливий як святий Петро* [3, с. 14] – «про боягузливу людину» [3, с. 115].

Іще одним біблійним персонажем, який став уособленням зради, є Каїн, старший син Адама і Єви, від руки якого загинув брат Авель. Він «не зумів перебороти в собі почуття заздрощів; символізує зраду близьких, безневинно пролиту кров» [2, с. 8]. Біблійський сценарій братовбивства став підґрунтям утворення таких ФО в українській мові, як *Каїнове діло* – «зрада, убивство, жорстокі вчинки» [6, с. 246]; *підняв на вилах як Каїн Авеля* – «жорстоко, по-зрадницькому вбив» [3, с. 23]; *каїнова печать* – «тавро зради, злочину» [6, с. 625]. А в англійській лінгвокультурі акцент робиться не на зрадництві Каїна, до уваги береться братовбивство: *Cain* – «the proper name of the first fratricide and murderer» [10, с. 19].

Марко Проклятий або *Пекельний Марко* – популярний герой українських легенд, на основі яких виникла приповідка *Товчеться, як*

Марко в пеклі; в основі лежить легенда про зрадника Марка, що вдарив Христа залізною рукавицею перед його хресною смертю, за що Господом був покараний вічно ходити під землею навколо стовпа, не спинаючись ні на хвилину. На основі фольклорних джерел О. Стороженко написав повість-поему «Марко Проклятий», образ інтерпретований Л. Костенко та І. Кочергою у драмі «Марко в пеклі» [2, с. 354].

Зі зрадою в обох лінгвокультурах пов'язується нечиста сила, диявол: *false (deceitful, treacherous, sly, unreliable) as the very Old Fuller (= old fella, Satan)* [11, с. 432]; *запродати душу чорту (дияволу, сатані)* – «зрадити кровні інтереси кого-небудь, відступитися від усього загальнолюдського»: *Це люди, які запродали душу дияволу, зрадили інтереси свого народу* [6, с. 316].

У Біблії змія – емблема злісності, лютої, підступності, лукавства. Диявол прийняв образ змія і підмовив Єву з'їсти заборонений плід яблуні. «І сказав змія до жінки: «Умрете – не вмрете! Бо відає Бог, що для того, коли будете з нього ви їсти, ваші очі розкриються, і станете ви, немов Боги, знаючі добро і зло» (Книга Буття 3.4–5). Господь Бог покарав і змія, і жінку: «За те, що зробив ти оце, то ти проклятий над усю худобу, і над усю звірину польову! На своїм череві будеш плазувати і горох їстимеш у всі дні життя свого» (Книга Буття 3,14) [4, с. 61]. В англійській та українській лінгвокультурах змія (змія, гад, гадина, гадюка), *snake (serpent, viper)* асоціюються з підступною, хитрою людиною: *змій* – «перен. Про підступну, хитру людину»: *Еней злий змії, – не чоловік!* [5, с. 621]; «*the snake, or serpent, has since early times been the symbol of treachery: false as the first snake*» [8, с. 20]; лексема *viper*, окрім семи 'зрадливий', містить семи 'мерзенний' та 'небезпечний': «*contemptible but dangerous and treacherous person*» [11, с. 393].

Але не тільки біблійна традиція асоціює змія з підступністю і зрадливістю. Вважається, що джерелом виникнення фразеологічних зворотів на позначення зрадливого товариша *viper (snake) in one's bosom* – «*an ungrateful or treacherous friend*»: *I got him dozens of freelance jobs, and then he told everyone I was a lousy musician? nothing like nourishing a viper in one's bosom*; а також *nourish a viper (or snake) in one's bosom* є байка Езопа про фермера, який дав притулок змії, що вмирала від холоду, а потім загинув від її укусу. Вислів зустрічається в латинській мові («*sinu viperam habere*»), а з 16-го століття став широко вживатись і в англійській [7, с. 432]. Український відповідник *відігрівати (відіграти) змію біля (коло) серця* – «підкупуватися, виявляти добрі почуття до людини, яка потім віддячує злом»: *А що, одіграли змію біля свого серця! – гукали перші неймовірці* (Панас Мирний) [5, с. 587] не містить семи «ЗРАДА».

Лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри, характеризується фразеологічним зворотом *вовк в овечій шкурі*. В англійській мові людину, яка приховує свої жорстокі наміри за дружніми манерами, також називають *wolf in sheep's clothing*: «...no

matter what fascist regimes call themselves,» Зазначений зворот також має біблійне походження. Ісус, наставляючи своїх учнів, наповідав їм: Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас в одязі овечій, а всередині хижі вовки (Матвія 7: 15).

Висновки. Отже, результати дослідження підтверджують той факт, що Біблія є джерелом інтернаціональної фразеології. В обох мовах функціонують фразеологічні одиниці *іудин поцілунок / a Judas kiss, тридцять срібників / thirty pieces of silver*, які є повністю еквівалентними, оскільки в них співпадають план змісту і план вираження. Наявність безеквівалентних ФО *зрікся як апостол Петро Христа, юдине плем'я, Каїнове діло, kiss of death* пояснюється особливостями мовного та культурного середовища обох лінгвокультур, в яких функціонують аналізовані одиниці.

Незважаючи на те, що біблеїзми англійської та української мов походять із одного джерела - Біблії, -- найбільш численною серед них є група зворотів, які не мають прямих відповідників чи то в англійській, чи українській мовах.

Перспективи подальших розвідок можуть бути спрямовані на вивчення специфічних та загальних компонентів концепту зрада в українській та англійській мовах.

Література

1. **АУФС:** Англо-український фразеологічний словник / Укл.: К. Т. Баранцев. Київ: Знання, 2005. 1056 с.
2. Жайворонко В. Знаки української етнокультури. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. **Номис:** Українські приказки, прислів'я і таке інше / [упоряд. М. Номис]. Торонто – Київ: Бескид, 1993. 226 с.
4. **СС:** Словник синонімів української мови: у 2-х томах. Київ: Наукова думка, 2006. 2000 с.
5. **СУМ:** Словник української мови: в 11 т. / Редколегія: І. К. Білодід (голова), Л. С. Паламарчук (заст. голови), А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
6. **ФСУМ:** Фразеологічний словник української мови / Укл.: В. М. Білоноженко. Київ: Наукова думка, 1999. 984 с.
7. **AHDI:** American Heritage Dictionary of Idioms / Ed. by C. Ammer. Forbes Inc: Boston, 1997. 423 p.
8. **ISE:** Intensifying Similies in English / Ed. By T. Hilding Svartengen. Lund: Aktiebolaget Skemiska Centraltryckeriet, 1918. 512 p.
9. **ODI:** Oxford Dictionary of Idioms / Ed. by J. Stevenson. New York: Oxford University Press Inc., New York, 2004. 340 p.
10. **OED:** The Oxford English Dictionary: Vol. 1–12 / Ed. by J. A. H. Murray. Oxford: Clarendon Press, 1970. Vol. 1–12.
11. **TETM:** A thesaurus of English traditional metaphors / Ed. by P. R. Wilkinson. L. & N.Y.: Routledge, 1993. 777 p.
12. <http://www.dictionary.com/browse>